

Eesti teadlastest välismaal

Teadlaste ja üliõpilaste ränne on toimunud meie kultuuriruumis loomulikul viisil juba sajandeid. Ometi on sõjad ja okupatsioonid pannud inimesi sunniviisil oma kodumaalt lahkuma ja eks me Eestis tunnetame seda ka teravalt, sest möödunud sajandi suur sõda sundis tuhandeid inimesi kodust lahkuma. Keerulistest oludest hoolimata leidsid Eestist lahkuma sunnitud teadlased enamasti oma koha ja väljaspool kodumaad sündinud lapsed kasvasid möödunud sajandil eesti soost teadlaste arvu laias maailmas veelgi.

Jüri Engelbrecht ja Ivar Paljak assotsiatsioonilepingut allkirjastamas. Tallinnas 19. märtsil 1999.

Ivar Paljak kirjeldab, kuidas eesti teadlased Rootsis hakkama said, kuid eks teisteski maades leidsid teadlased rakendust. Paljud neist on jätnud sügava jälje teadusesse. Raske on neid kõiki üles lugeda, nimetaksin üksnes astronoomi Ernst Öpikut, kes töötas Iirimaal Armagh' observatooriumis (vt Horisont 2/2013 ja 6/2013) ja keemikut Ivar Ugi, kes töötas Müncheni tehnikaülikoolis. Ernst Öpiku tulemused kosmoloogias on olulised ka tänapäeval, olgu need seotud Andromeeda udukogu, punanihke või tähtede evolutsiooniga. Ivar Ugi on nüüdisaegse isonitriilide keemia rajaja. Ja nii võiks neid nimesid ja tulemusi hulgi üles lugeda.

Tänaasel päeval on olulised võrgustikud ja sidemed teadlaskonnas. Aastal 1996 toimus Eesti Teadlaste Kongress, kus päris paljud teistes maades elavad eesti teadlased osalesid arvukates sessioonides eri teadusvaldkondades. Aga veelgi olulisemad on otsekontaktid. Nii vahendas Indrek Martinson eesti füüsikute osalust Lundi MAX-labori sünkrotronkiirguse

allikal. Keeleteadlase Ilse Lehiste tegevus on olnud sillaks eesti ja läänemaailma teadlaste vahel. Rein Taagepera ja Endel Tulving on seotud Tartu Ülikooliga, Olev Träss Tallinna Tehnikaülikooliga jne. Väärrib märkimist Göteborgis tegutsev Alfred Otsa fond, mis Sven Olvingu, Mart Mägi, Enno Abeli jt eestvedamisel rahastab Eesti üliõpilasi õppimisel Chalmersi tehnikaülikoolis. Täna on üle 80 noore inimese selle fondi toel oma õpinguid seal jätkanud.

Paljud Eesti Teaduste Akadeemia

Eesti TA eestlastest välisliikmed läbi aegade

- Valdar Jaanusson (1923–1999) – geoloogia, valitud 1991
- Johannes Piiper (1924–2012) – füsioloogia, valitud 1991
- Ivar Ugi (1930–2005) – keemia, valitud 1991
- Jaan Laane (1942) – keemiline füüsika, valitud 1995
- Henn-Jüri Uibopuu (1929–2012) – õigusteadus, valitud 1995
- Endel Nõges (1927–2006) – automaatjuhtimine, valitud 1995
- Indrek Martinson (1937–2009) – füüsika, valitud 1998
- Els Oksaar (1926) – keeleteadus, valitud 1998
- Endel Tulving (1927) – psühholoogia, valitud 2002
- Ilse Lehiste (1922–2010) – lingvistika, valitud 2008
- Jaak Peetre (1935) – matemaatika, valitud 2008
- Alar Toomre (1937) – rakendusmatemaatika, valitud 2012

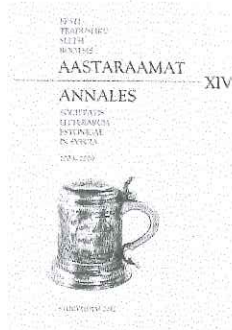
välisliikmed ja meie ülikoolide audoktorid on oma tunnustuse pälvinud just oma tulemuste ja kontaktide arendamise eest. Kõigi nende tippteadlaste mõju on tunda, sest nad ei piirdu üksnes külaskäikudega, vaid nende tegevus on viinud otseste teadussidemete arendamisele ja nad on vahendanud meie noorte teadlaste töötamist paljudes teaduskeskustes üle maailma.

Globaliseeruva 21. sajandil on teadlaste vaba liikumine üle maailma vahendanud alalise elukoha probleemi. Eesti teadlased töötavad CERN-is ja teistes mainekates teaduskeskustes, noored inimesed õpivad MIT-is ja Oxfordis või Cambridge'is, meie järelkõltsi võib kohata paljudes maades. Teisest küljest vaadatuna on teada, et paljude meil töötavate teadlaste sünnimaa pole Eesti. Teaduse rahvusvaheliseks on ülemaailmne protsess. Küsimus on aga selles, kuidas noored inimesed oma tuleviku Eestiga seovad, sest tahame ju, et meie teaduskeskused areneksid ja et oleks tagatud nende jätkusuutlikkus. Siin on paraku palju teha, sest oleme oma rahakoti väiksuse tõttu loonud konkurentsi õhkkonna, läbi mõtlemata teadlase karjääriastmeid terves süsteemis. Noorel perel pole just lihtne hakkama saada.

Aastal 2012 võeti Euroopas vastu Aarhushi deklaratsioon ekstsellentsusest teadusuuringutes, alapealkirjaga investeerimine tulevikku. Põhimõte on: andes talendikatele teadlastele vabad käed, luuakse parimad tingimused uute ideede arendamiseks, uute paradigmat tekkinemiseks, läbimurreteks teadustes, mis loovad aluse homsetele rakendustele. Deklaratsioon loetleb ka tingimusi – usaldus ja vabadus, pikaajaline perspektiiv, loominguine õhkkond, multidistsiplinaarsus, talentide toetamine, hea infrastruktuur. Mainekates teaduskeskustes on sellised tingimused loodud. Ka paljud Eestist lahkuma sunnitud teadlased on töötnud taolistes laborites ning sama kehtib noorema põlvkonna puhul. Eks Eesti tulevik sõltub samuti sellest, kuidas me kodus hakkama saame, ehk Aarhushi deklaratsiooni järgides – kuidas investeerime tulevikku. Küllap pole meil siis ka muret meie noorte talentide teadlaste naasmisega kodumaale.

• Jüri Engelbrecht
Eesti Teaduste Akadeemia asepresident
ja ETSR-i auliige

TOOMAS TIIVEL bioloog

Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis
AASTARAAMAT /
Annales Societatis Litterarum
Estonicae in Svecia XIV
2004–2009
Stockholm, 2012

Tegemist on järjekorras nelja-teistkümnenda Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis aastaraamatuga. Sarja alustati aastal 1952 ning selles on avaldatud kokku 162 artiklit seltsi liikmetelt ja külalistelt (artikliteks vormistatud ettekanded, mida seltsis on peetud).

Käesolevasse köitesse on mahtunud seitse originaalartiklit, 18. septembril 2009 Stockholmis toimunud sümposiooni „Eetika, kultuur, kasvatus“ ettekanded ning tavapärased nimekirjad seltsi liikmete töödest, seltsi personaaliast ning seltsis (nii Stockholmis kui ka Lundis, kus asub ETSR-i Lõuna-Rootsi osakond) peetud ettekannetest aastatel 2004–2009. On ka rubriik *In memoriam* (Gunnar Hiis, Sven Kinnunen, Hille Jaanusson, Ago Vallas, Indrek Martinson, Ilse Lehiste).

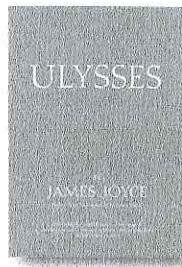
Originaalartiklid on Anu Mai Kõllilt „Keda nimetati Eestis kulakuks?“, Vello Helgilt „Kontaktidest eesti teadlastega Rootsis“, Mai Raud-Pähnilt „Figuraalsed kujutised balti barokkhõbedal ja nende eeskujud“, Ivar Paljakult „Nanotehnoloogia – uus kontseptsioon“, Rein Vaikmäelt „Globaalsed kliimamuutused – kas rikaste riikide vandenõu arengumaade vastu või inimkonna suurim väljakutse?“, Toomas Paulilt „Piibli tõlkimise problemaatika“ ja seltsi praegusest esimehelt Ants Andersonilt „Eesti Teaduslik Selts Rootsis – vaade tagasi ja edasi“.

Artiklid on kas eesti, inglise või saksa keeles, kuid viimastel juhtudel alati eestikeelse resümeeaga. Ulatuslikum ülevaade on Mai Raud-Pähnilt balti barokkhõbedat kaunistavatest figuraalsetest kujutistest. Materjal hõlmab umbes 35 Tallinna, Riia ja Narva kullassepa tööd, mis valminud ajavahemikus 1650–1710, kui Balti provintsid kuulusid Rootsi suurvõimu alla. Autor jagab need motiivid kahte gruppi: piibliainelised ja profaansed, viimased jagunevad omakorda mütoloogilisteks, allegoorilisteks ja ajaloolisteks teemadeks, ka moodustavad rahvaelu kujutised omaette grupi, valmimisajaga enne 1657. aasta laastavat katku.

Aastaraamatu 14. köide on väärrikaks järjeks eelmistele ja täienduseks sellele, mida me teame eesti teadlaste tegevusest, töödest ja saavutustest, antud juhul siis ühes võrkeelses keskkonnas – Rootsis.

TOOMAS PÄÄSÜKE

James Joyce
Ulysses.
Esmatrükk järjejutuna 1918–1920

Teie viimase aja lugemiselamus

Mul on olnud hästi palju lugemise perioode, ja teisi, mil ainult erialasele kirjandusele aega jääb. Praegu on jälle selline, kus väljaspool eriala kõige rohkem tähelepanu saab National Geographic.

Aga viimane suur elamus oli James Joyce'i „Ulysses“. „Ulysses“ on liiga suur väljakutse, kuid käisin eelmisel suvel Dublinis EuroScience Open Forumil loenguga esinemas, ja kuidas sa tuled Dublinist ilma „Ulysseseta“ tagasi, eriti kui „Dubliners“ on loetud.

Joyce olevat ise öelnud, et

EMAJÄÄ

Kas kasutate nutitelefoni, e-lugeri või tahvelarvuti? Milliseid erialaga seotud võrgukülgi kõige sagedamini külastate?

Nutitelefon mul nüüd on, kuid kasutan seda peamiselt telefonina, sest mul on alati arvuti kaasas.

Võrguleheküljed – Medline'i andmebaas, mis annab arstiteaduslikust teabest kiiresti parima ülevaate, ajakirja European Neuropharmacology oma (sest olen selle *field editor* ja käsikirjade toimetamisega tuleb veidi tegelda iga päev),

Selles numbris JAANUS HARRO

selle raamatuga sisustavad kirjandusprofessorid endal järgmised sada aastat, ja nii on ju ka läinud. Geniaalne mõtte- ja sõnamängude tulevärk, mis kõnnib inglise keele võimaluste piiridel, ja läheb neist teiste keelte abiga üle. Arstiteaduskonnas veidi õpitud ladina keelela ei olekski lõpuni lugenud, see aitab enamiku Euroopas kõneldavate keelte juures. Nii et „Ulysses“ saab soovitada üksnes neile, kellele meeldivad sõna- ja kõlatrikid. Kuid huvi ajaloo ja kultuuri vastu peab ka olema. Sest ainult sündmustiku pärast seda raamatut ette võtta on hullumeelsus – kirjandusloolasele muidugi mitte, sest tegemist on vahest esimese pika tekstiga, mis pühendub mõttevoolule, kuid hiljem on kirjutatud palju ja märksa kaasakiskuvamaid raamatuid selles laadis. Pigem on käes mõistatus – mida autor siin ütleb ja miks. Ehk sain kümnendikust aru? ●

European College of Neuropharmacology, sest olen mitme komitee liige ja toimetan konverentside teese, ja Wikipedia – uudishimulikule inimesele suurepärane allikas, kuigi vajab valmisolekut kriitiliseks hoiakuks.

Eks muidugi ka tööandja, Tartu Ülikooli kodulehekülj, eriti siseveeb. Reisidel loen Postimeest ja Eesti Päevalehte ka korrapäraselt arvatist. Kui kodumaal koosolek igavaks läheb ja ära ei sobi minna, siis siin ka. ●